गाथिनो विश्वामित्रः।अग्निः, १ ऋतवो वा। गायत्री

प्र वो वाजा अभिद्यवो हविष्मन्तो घृताच्या। देवाञ्जिगाति सुम्नयुः॥ ३.०२७.०१

हे ऋतवः। वः- युष्माकम्। वाजाः- गतयः। अभिद्यवः- दीप्तिमत्यः। घृताच्या- पूतनवनीतोपलक्षितपूतभावनया। हविष्मन्तः- हव्ययुक्ताः। सुम्नयुः- सुखकामो यजमानः ऋतुभिः। देवान्- देवताः। जिगाति- गच्छति ॥१॥

ईळे अग्निं विपश्चितं गिरा यज्ञस्य साधनम्। श्रुष्टीवानं धितावानम्॥ ३.०२७.०२

विपश्चितम्- विशेषद्रष्टारम्। यज्ञस्य- दानस्य पूजायाः सङ्गतिकरणस्य। साधनम्। श्रुष्टीवानम्- आनन्दम्। धितावनम्- शरणागतधारकम्। अग्निम्- पावकं सर्वभूतहितक्रतुम्। गिरा- मन्त्रेण। ईळे- स्तौमि ॥२॥

अग्ने शकेम ते वयं यमं देवस्य वाजिनः। अति द्वेषांसि तरेम॥ ३.०२७.०३

वयम्। अग्ने। देवस्य- द्योतकस्य। वाजिनः- सद्गतेः। ते- तव। यमम्- नियमम्। शकेम- अनुष्ठातुं शक्नुमः। द्वेषांसि- द्वेषभावनानि। अति तरेम ॥३॥

समिध्यमानो अध्वरे३ऽग्निः पावक ईड्यः। शोचिष्केशस्तमीमहे॥ ३.०२७.०४

अध्वरे- ध्वररहितकर्मणि। समिध्यमानः- सम्यगुद्दीपितः। अग्निः। पावकः- पवित्रः। ईड्यः- स्तुत्यः। शोचिष्केशः- दीप्तज्वालः। तम्। ईमहे- याचामहे ॥४॥

पृथुपाजा अमर्त्यो घृतनिर्णिक्स्वाहुतः। अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाट्॥ ३.०२७.०५

पृथुपाजाः- प्रभूतबलः। अमर्त्यः- अमरः। घृतनिर्णिक्- दीप्तरूपः। स्वाहुतः- सुष्ठु हुतः। यज्ञस्य। हव्यवाट्- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यवाहकः ॥५॥

तं सबाधो यतस्रुच इत्था धिया यज्ञवन्तः। आ चक्रुरग्निमूतये॥ ३.०२७.०६

सबाधः- वृत्रबाधकाः। यतस्रुचः- उद्यतयज्ञपात्राः। इत्था- एवम्। धिया- चित्तधारणया। यज्ञवन्तः- यज्ञयुक्ताः। ऊतये- रक्षायै। तम्- अमुम्। अग्निम्- पावकं सर्वभूतहितक्रतुम्। आ चक्रुः- कृतवन्तः ॥६॥

होता देवो अमर्त्यः पुरस्तादेति मायया। विदथानि प्रचोदयन्॥ ३.०२७.०७

होता- देवाह्वाता। देवः- द्योतनशीलः। अमर्त्यः- अमृतः। विदथानि- उपासनानि। प्रचोदयन्। मायया- स्वरूपमजहन्नेव बहुरूपधारणशक्त्या। पुरस्तात्। एति- मार्गदर्शकः सन् गच्छति ॥७॥

वाजी वाजेषु धीयतेऽध्वरेषु प्र णीयते। विप्रो यज्ञस्य साधनः॥ ३.०२७.०८

वाजी- गतिमान्। वाजेषु- गतिषु। धीयते- धार्यते। अध्वरेषु- ध्वररहितकर्मसु। प्र- प्रकर्षेण। नीयते। विप्रः- मेधावी। यज्ञस्य- पूजाया दानस्य सङ्गतिकरणस्य वा। साधनः ॥८॥

धिया चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमा दधे। दक्षस्य पितरं तना॥ ३.०२७.०९

वरेण्यः- श्रेष्ठः। धिया- चित्तधारणया। चक्रे- यज्ञमकरोत्। पितरम्- पालकम्। भूतानाम्। गर्भम्- गर्भभूतमग्निम्। दक्षस्य तना- दाक्षायणी शक्तिः। आ दधे- धृतवती ॥९॥

नि त्वा दधे वरेण्यं दक्षस्येळा सहस्कृत। अग्ने सुदीतिमुशिजम्॥ ३.०२७.१०

दक्षस्य सहस्कृत- शक्तिज। अग्ने। सुदीतिम्- शोभनदीप्तिम्। उशिजम्- काम्यम्। वरेण्यम्- श्रेष्ठम्। त्वा- त्वाम्। इळा- वाक्। नि दधे ॥१०॥

अग्निं यन्तुरमप्तुरमृतस्य योगे वनुषः। विप्रा वाजैः समिन्धते॥ ३.०२७.११

यन्तुरम्- नियामकम्। अप्तुरम्- मूलशक्तिधाराणां प्रेरकम्। ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य। योगे। वनुषः- सम्भजन्तः। विप्राः-मेधाविनः। वाजैः- सद्गतिभिः। समिन्धते- सम्यगुद्दीपयन्ति ॥११॥

ऊर्जो नपातमध्वरे दीदिवांसमुप द्यवि। अग्निमीळे कविक्रतुम्॥ ३.०२७.१२

ऊर्जो नपातम्- शक्तिपुत्रम्। अध्वरे- ध्वररहितकर्मणि। दीदिवांसम्- दीप्तम्। द्यवि- चित्ताकाशे। कविक्रतुम्- क्रान्तदर्शिनां क्रतुम्। अग्निम्। ईळे- स्तौमि ॥१२॥

ईळेन्यो नमस्यस्तिरस्तमांसि दर्शतः। समग्निरिध्यते वृषा॥ ३.०२७.१३

ईळेन्यः- स्तुत्यः। नमस्यः- नमस्कार्यः। दर्शतः- सुदर्शनः। तमांसि- अन्धकारान्। तिरः- तिरस्कृत्य। वृषा- वर्षकः। अग्निः। समिध्यते- सम्यगुद्दीप्यते ॥१३॥

वृषो अग्निः समिध्यतेऽश्वो न देववाहनः। तं हविष्मन्त ईळते॥ ३.०२७.१४

वृषः- वर्षकः। अग्निः। समिध्यते- सम्यगुद्दीपितो भवति। अश्वः- तुरगः। न- इव। देववाहनः- देवानां वोढा। तम्। हविष्मन्तः- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्ययुक्ताः। ईळते- स्तुवन्ति ॥१४॥

वृषणं त्वा वयं वृषन्वृषणः समिधीमहि। अग्ने दीद्यतं बृहत्॥ ३.०२७.१५

अग्ने। बृहत्- महान्तम्। दीद्यतम्- दीप्तम्। वृषणम्- वर्षकम्। त्वा- भवन्तम्। वृषन्वृषणः- वर्षका वयम्। समिधीमहि- सम्यगुद्दीपयामः ॥१५॥